2. સાપ અને મદારી

C6W7A7

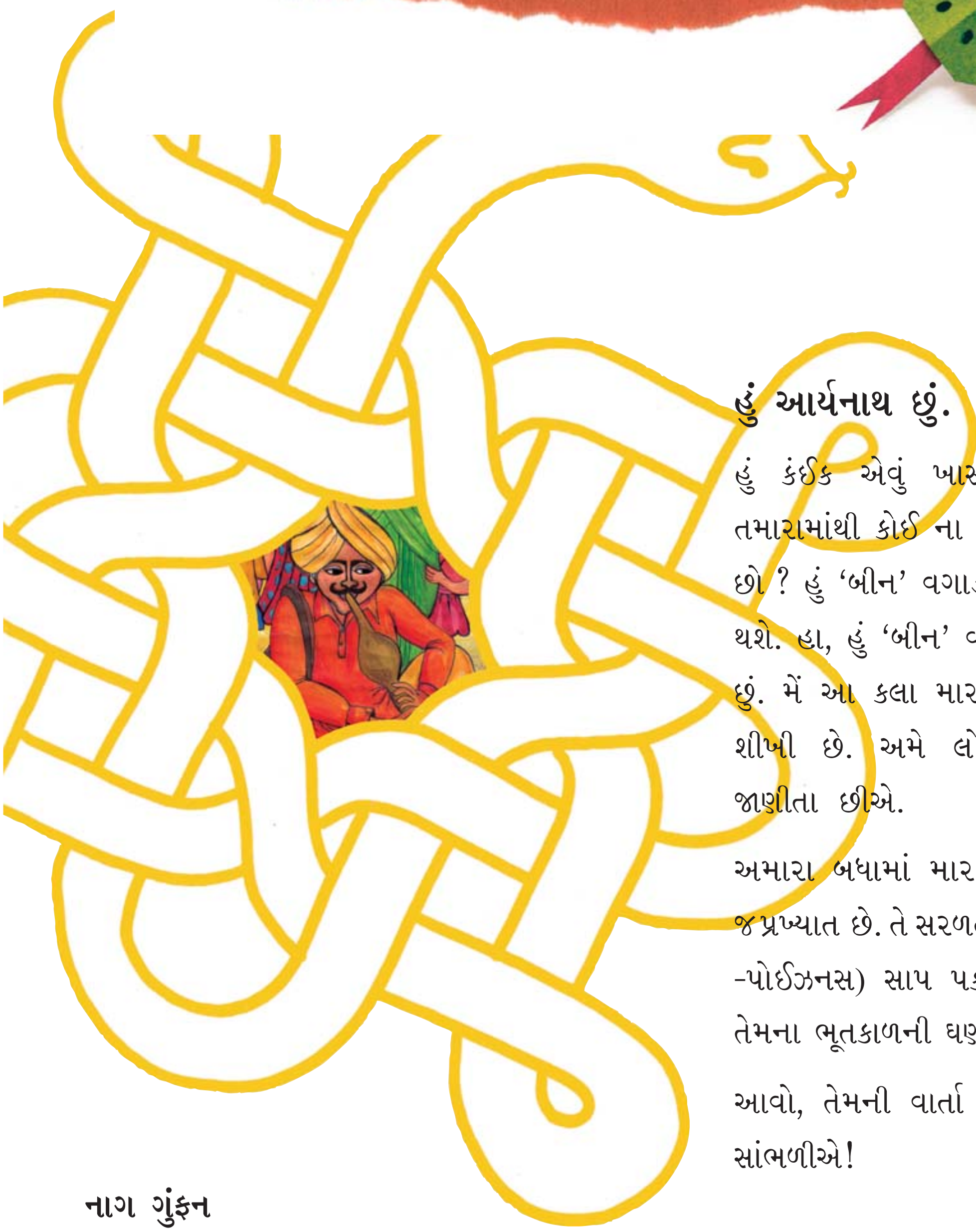

હું આર્યનાથ છું.

હું કંઈક એવું ખાસ કરી શકું છું કે જે તમારામાંથી કોઈ ના કરી શકે ! શું તમે જાણો છો ? હું ‘બીન’ વગાડી શકું છું. તમને અચરજ થશે. હા, હું ‘બીન’ વગાડી સાપને નચાવી શકું છું. મેં આ કલા મારા કુટુંબના સભ્યો પાસેથી શીખી છે. અમે લોકો ‘કાલબેલિયા’ તરીકે જાણીતા છીએ.

અમારા બધામાં મારા દાદા રોશનનાથજી ખૂબ જ પ્રખ્યાત છે. તે સરળતાથી ઘણા ઝેરી (poisonous -પોઈઝનસ) સાપ પકડી શકતા હતા. તે અમને તેમના ભૂતકાળની ઘણી વાતો કહે છે.

આવો, તેમની વાર્તા તેમના પોતાના શબ્દોમાં સાંભળીએ!

નાગ ગુંફન

આ પ્રકારની ભાત સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત અને દક્ષિણ ભારતમાં રંગોળીમાં, ભરતગૂંથણમાં તથા દીવાલ શણગારવામાં વપરાય છે.

શિક્ષક માટે : આ વર્ણનાત્મક વાર્તા ચાલુ કરતાં પહેલાં બાળકો સાથે સાપ વિશેના અનુભવની વાત કરો. તેનાથી પ્રકરણને વધુ રસપ્રદ બનાવી શકાશે.

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

દાદાજીને યાદ છે

મારા દાદા અને પરદાદાના સમયથી અમે મદારીના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલાં છીએ. સાપ અમારા જીવનનો એક મહત્ત્વનો ભાગ છે. અમે સાપને વાંસની ટોપલીમાં લઈ એક ગામથી બીજા ગામ ફરતા અને જ્યારે ગામમાં ઊભા રહેતા ત્યાં અમારી આજુબાજુ ટોળું થઈ જતું. પછી અમે અમારી ટોપલીમાંથી સાપ બહાર કાઢતા.

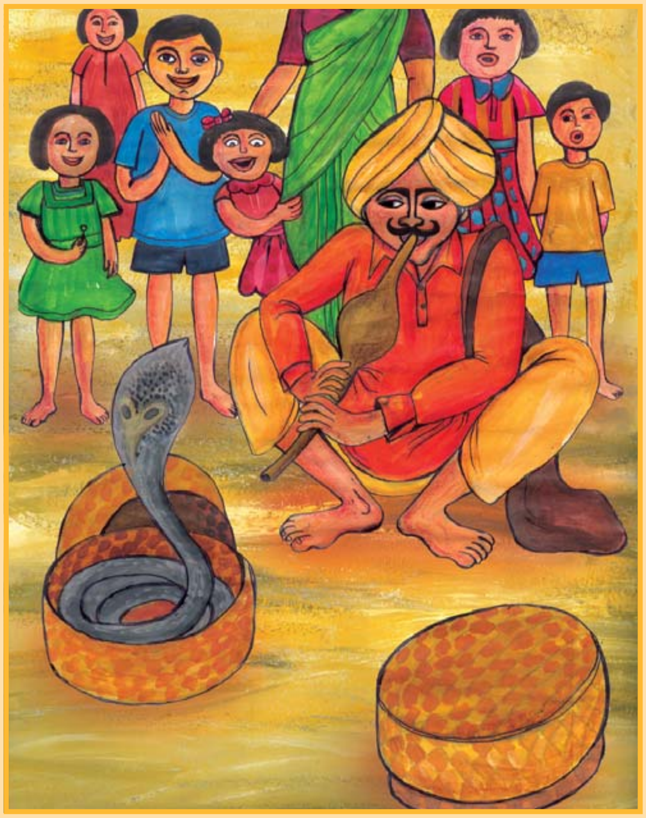

ખેલ બતાવ્યા પછી પણ લોકો ઊભા રહેતા. તેઓ જાણે છે કે અમારા ડબામાં ઘણા પ્રકારની ઔષધિઓ રહેતી. અમે આ ઔષધિ જંગલમાંથી એકઠા કરેલા છોડમાંથી બનાવતા. હું આ બધું મારા દાદાજી પાસેથી શીખેલો. મને આનંદ છે કે હું મારી ઔષધિથી લોકોની મદદ કરી શકતો. કારણ કે એ સમયે ડૉક્ટર અને હૉસ્પિટલ ખૂબ જ દૂર હતાં. તેના બદલામાં લોકો અમને થોડા પૈસા અથવા અનાજ આપતા. આ રીતે અમે અમારું ગુજરાન ચલાવતા.

ક્યારેક કોઈને સાપ કરડ્યો હોય ત્યાં મને બોલાવવામાં આવતો. ડંખના નિશાન પરથી હું જાણવાનો પ્રયત્ન કરતો કે એ માણસને કયા પ્રકારના સાપે ડંખ માર્યો છે. તે પછી હું તેના માટે ઔષધિ આપતો. પરંતુ હું હંમેશાં સમય પર મદદે જઈ શકતો ન હતો. તમે જાણો છો કે અમુક સાપના ડંખથી તરત જ મૃત્યુ થાય છે. પરંતુ બધા સાપ ઝેરી હોતા નથી.

ક્યારેક ખેડૂતો ‘સાપ... સાપ...’ની બૂમો પાડતાં મદદ માગવા આવતા, ત્યારે હું તે સાપ પકડી લેતો.

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

છેવટે તો, હું બાળપણથી સાપ પકડવાનું કામ કરતો હતો.

ઓહ! તે દિવસો કેવા સારા હતા! અમે લોકોને ઘણી રીતે મદદ કરી શકતા હતા. અમે તેમનું મનોરંજન પણ કરતા. તે અત્યારના સમય જેવું ન હતું જેમાં મનોરંજન માટે લોકો ટેલિવિઝન જોતા હોય છે.

જ્યારે હું મોટો થયો ત્યારે મારા પિતાજીએ મને સાપના ઝેરી દાંત કાઢતાં શીખવ્યું. તેમણે મને સાપની ઝેરની નળી કેવી રીતે બંધ કરવી તે પણ શીખવ્યું.

વિચારો અને કહો :

- શું તમે ક્યારેય સાપ જોયો છે ? ક્યાં ?
- શું તમે તેનાથી ડરો છો ? કેમ ?
- શું તમે માનો છો કે બધા સાપ ઝેરી હોય છે ?
- શું તમે કોઈને ‘બીન’ વગાડતાં જોયા છે ? ક્યાં ?
- પ્રકરણ 1માં તમે જોયું કે સાપને કાન હોતા નથી. શું સાપ ‘બીન’ સાંભળે છે ? કે ‘બીન’ હલે તેમ નાચે છે ? તમે શું માનો છો ?

X5E7C2

આપણે શું કરી શકીએ ?

આર્યનાથ! તારા પિતા બાળપણથી જ મારી સાથે મુસાફરી કરતા. તે શીખવ્યા વગર જ ‘બીન’ વગાડતાં શીખી ગયા હતા.

અત્યારના દિવસોમાં હવે મુશ્કેલીભર્યું છે. હવે સરકારે જંગલી પ્રાણીઓને પકડવાનો અને તેમને પાસે નહિ રાખવાનો કાયદો બનાવી દીધો છે. કેટલાંક લોકો પ્રાણીઓને મારીને તેમની ચામડી મોંઘા ભાવે વેચે છે. તેથી સરકારે તેમની વિરુદ્ધ કાયદો બનાવી દીધો છે. હવે, આ કાયદાને લીધે અમે કેવી રીતે ગુજરાન ચલાવીએ ? લોકો કહે છે અમે સાપને ખરાબ પરિસ્થિતિમાં રાખીએ છીએ. પરંતુ અમે લોકોએ ક્યારેય સાપને માર્યા નથી અને તેમની ચામડી વેચી નથી.

શિક્ષક માટે : જો શક્ય હોય તો વિદ્યાર્થીઓને સાપના ઝેરી દાંત, નળી અને તેમને કાઢવાની રીત વિશે દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સાધનો દ્વારા સમજાવો.

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

જો અમે ઇચ્છ્યું હોત તો સાપને મારીને ઘણા પૈસા કમાઈ શકતા હતા પરંતુ અમે ક્યારેય એવું કર્યું નથી અને કરીશું પણ નહિ. સાપ અમારો ખજાનો છે. જે અમે એક પેઢીથી બીજી પેઢીને આપીએ છીએ. અમે અમારી દીકરીઓનાં લગ્નમાં પણ સાપ ભેટમાં આપીએ છીએ. અમારા ‘કાલબેલિયા’ નૃત્યમાં પણ સાપના જેવું જ હલનચલન હોય છે. આર્યનાથ, તારે તારા માટે અલગ જ જીવન બનાવવાનું છે. તને તારા પિતા તરફથી ‘બીન’ વગાડવાની ભેટ મળી છે. તું અને તારા પિતરાઈ ‘બીન’ વગાડી લોકોનું મનોરંજન કરી શકો છો.

પંકજ ગોરાના

વપરાયેલાં સંગીતનાં સાધનો :

‘બીન’, તુંબા (એક પ્રકારનો ડ્રમ), ખંજરી અને ઢોલ. ઢોલ સિવાયનાં ત્રણેય વાદ્યો સૂકવેલી દૂધીમાંથી બનાવવામાં આવે છે.

પરંતુ તમે તમારા વડીલો તરફથી મેળવેલું આ જ્ઞાન બરબાદ કરતા નહિ.

તમારા સાપ વિશેના આ જ્ઞાનની ગામ કે શહેરમાં બાળકો સાથે આપ-લે કરો.

તેમને કહો કે તેઓ સાપથી ડરે નહિ. તેઓને ઝેરી સાપ ઓળખવામાં મદદ કરો.

તેમને કહો સાપ કેવી રીતે ખેડૂતોના મિત્ર છે. તેઓ ખેતરમાંથી ઉંદર ખાઈ જાય છે, નહિ તો ઉંદર પાક ખાઈ જાય. હવે, તમે અમારી વાર્તા કહો અને તમારા જીવનની પણ નવી વાર્તા તમારા પૌત્રોને કહેવા માટે બનાવો.

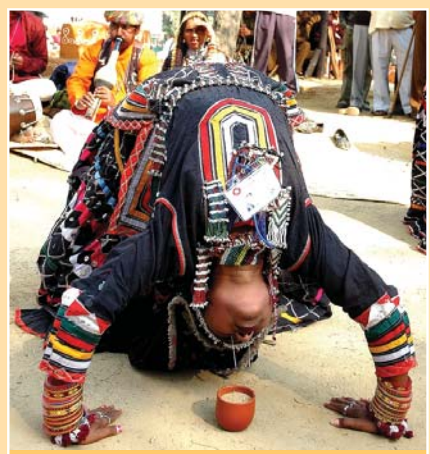

કાલબેલિયા નૃત્ય

શિક્ષક માટે : આ કથા સાપ અને મદારીના સંબંધો અને એકબીજા પરની નિર્ભરતા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આવી બીજી ઘણી જાતિઓ વિશે વાત કરવાથી જાણી શકાય છે કે તેઓ પ્રાણીઓ સાથે ખરાબ વ્યવહાર કરતા નથી. (આ એક સામાન્ય ખ્યાલ છે.) આપણે પણ પ્રાણીઓને હેરાન કરવાં કે ખીજવવાં જોઈએ નહિ.

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

લખો :

- તમે ક્યારેય પ્રાણીઓને મનોરંજન માટે ઉપયોગમાં લેવાતાં જોયાં છે ?
  (ઉદાહરણ તરીકે સરકસમાં, રોડ પર અથવા પાર્કમાં)
  – શું તમે આ જોયું છે ? ક્યારે ?
  – કયાં પ્રાણીઓના ખેલ તમે જોયા છે ?

T4N6V9

- લોકો ખેલ-તમાશામાં પ્રાણીઓ સાથે કેવો વ્યવહાર કરે છે ?
- કોઈ પ્રાણીઓને ખીજવતું હતું ? કેવી રીતે ?
- ખેલ જોયા પછી તમારા મનમાં કેવા પ્રશ્નો થયા હતા ?

કલ્પના કરો, તમે પાંજરામાંના એક પ્રાણી છો. વિચારો, તમને કેવો અનુભવ થશે. નીચેનાં વાક્યો પૂરાં કરો :

- હું ડરું છું જ્યારે ______________________________
- હું ઇચ્છું છું કે હું ______________________________
- હું દુ:ખી હોઉં છું જ્યારે ______________________________
- જો મને તક મળે તો હું ______________________________
- મને તે જરાય પસંદ નથી જ્યારે ______________________________

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

શું તમે જાણો છો ?

આપણા દેશમાં ઘણા પ્રકારના સાપ જોવા મળે છે. તેમાંથી માત્ર ચાર પ્રકારના સાપ ઝેરી હોય છે. તેઓ નાગ (કોબ્રા), કાળોતરો, રસેલ વાઈપર (ખડચિતડ), સો-સ્કેલ્ડ વાઈપર (ફૂરસા) છે.

સાપને બે પોલા દાંત હોય છે. જ્યારે એ કરડે છે ત્યારે ઝેર તેનાં દાંત દ્વારા માણસના શરીરમાં પ્રવેશે છે. સાપના કરડ્યા પછી બચવા માટેની દવા હોય છે. સાપના ઝેરમાંથી જ આ દવા બનાવવામાં આવે છે. મોટેભાગે તે દવા સરકારી દવાખાનામાં મળે છે.

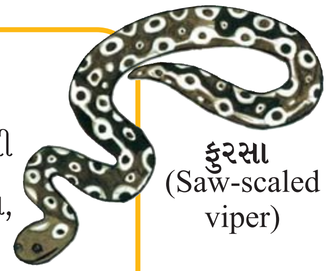

ફુરસા (Saw-scaled viper)

નાગ (Cobra)

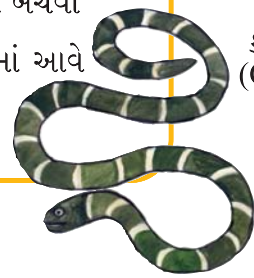

કાળોતરો (Common crait)

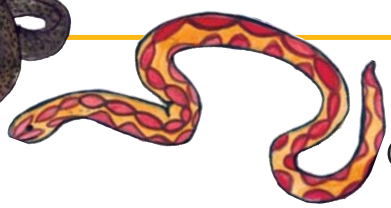

ખડચિતડ (Russel's viper)

લખો :

- મદારીની જેમ, બીજા કયા લોકો પોતાના ગુજરાન માટે પ્રાણીઓ પર નિર્ભર છે ?

____

____

સર્વેક્ષણ – જે લોકો પ્રાણીઓ રાખે છે

તમારા આસપાસના વિસ્તારમાં કેટલાક લોકો સાથે વાત કરો કે જેઓ એક કે તેથી વધારે પ્રાણીઓ તેમનાં જીવનનિર્વાહ માટે રાખે છે. ઉદાહરણ તરીકે, ઘોડાગાડી માટે ઘોડા, દૂધ માટે ગાય, ઈંડાં માટે મરઘી વગેરે.

- તેઓ જે પ્રાણીઓ રાખે છે તેમનાં નામ આપો.
- કેટલાં પ્રાણીઓ છે ?
- તે પ્રાણીઓ માટે કોઈ અલગ જગ્યા છે ?

શિક્ષક માટે : પ્રાણીઓ પર આડી-ઊભી ચાવીવાળા કોયડા (Crossword Puzzels) બનાવો અને તેઓને પ્રાણીઓ વિશે વધારે વિગતો એકત્રિત કરવા અને ચર્ચા કરવા કહો.

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in

- તેની સંભાળ કોણ રાખે છે ?
- તે પ્રાણીઓ શું ખાય છે ?
- શું પ્રાણીઓ ક્યારેય બીમાર પડે છે ? તે વખતે પાળનાર વ્યક્તિ શું કરે છે ?
- થોડા વધારે પ્રશ્નો બનાવો અને ચર્ચા કરો.
- તમારા પ્રૉજેક્ટ પર અહેવાલ બનાવો અને વર્ગમાં તેનું વાચન કરો.

સાપની પૂતળી (Puppet- પપેટ) બનાવો

- એક જૂનાં મોજાંની જોડી લો.
- એક તમારા હાથમાં પહેરી લો.
- આંખો માટે તેના પર બટન અથવા ચાંદલો લગાવો.
- જીભ બનાવવા લાલ રંગના કાગળની પટ્ટી કાપો અને ચિત્રમાં બતાવેલી જગ્યા પર લગાવો.
- કાગળની પટ્ટીના બીજા છેડે 'વી' (V) આકાર કાપો.
- તમારો સાપ તૈયાર છે!

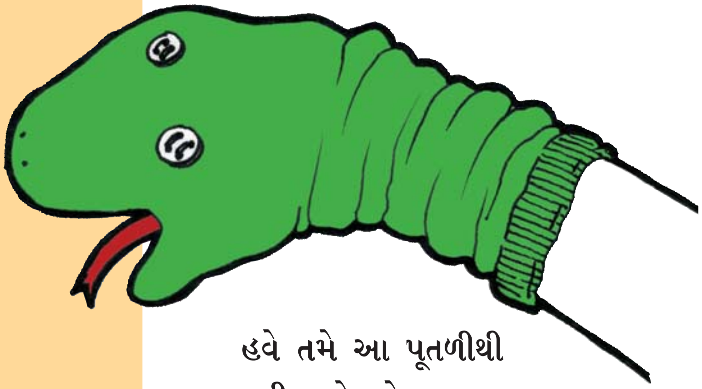

હવે તમે આ પૂતળીથી રમી શકો છો.

આપણે શું શીખ્યાં

સરકારે કાયદો બનાવ્યો છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ સાપને પકડી અથવા રાખી શકશે નહિ. તમે આ કાયદા વિશે શું વિચારો છો ? તમારા જવાબ માટે કારણ આપો અને તમારા પોતાના શબ્દોમાં લખો.

Get More Learning Materials Here : CLICK HERE www.studentbro.in